

Alenka Urh

Marko Pavliha:
Pritisni na tipko
Človek.

Ljubljana: IUS Software, GV Založba, 2017.

Pritisni na tipko Človek ni prva knjiga, s katero bi se pravnik, profesor in pisec Marko Pavliha preizkusil v *poizkušanju* (*essai*) in temeljito izkoristil potencialne esejistične forme. To je med drugim storil že v zbirkah *Nismo rojeni le zase: beležke učenca duhovnosti* (2010) in *Dvanajst pred dvanajsto* ali *Za norost je zdravilo le modrost: eseji o iskanju svetlobe* (2014). Tudi tokrat je med platnice zbral in nekoliko predelal besedila, ki so bila predhodno priobčena v medmrežje ali v ta ali oni za takšne zapise dovtetni tiskani medij (Sodobnost, Delo in Pogledi). Za eno od uvodnih besedil *Biti ustvarja(l) en* je avtor leta 2016 prejel nagrado za najboljši slovenski esej, ki ga vsako leto razpisuje pričujoča revija.

Vsebinsko raznoliki eseji so razporejeni v pet sklopov (*Mišljenje in ustvarjanje*, *Vred-nóte za prijetnejšo družbeno glasbo*, *Domovina, si prešerna al' betežna? Brati, pisati inu modrovati* ter *Popotovanje iz sedanjosti v prihodnost*), katerih tematske niti so razpete v najrazličnejše smeri in dimenzije. Zapisi so raznoliki tudi s formalne plati, nekateri so izpovedni, oblikovani skorajda dnevniško, v drugih so očitni biografski elementi, tretji zavzamejo literarno-kritično perspektivo, četrti so že na meji z leposlovjem. Eni so bolj panoramsko pregledni, drugi prinašajo poglobljen, temeljit in luciden premislek določene teme.

Že v uvodnih esejih nas Pavliha posredno seznanja z osnovami svoje retorike, ki ji ni tuje združevanje (vsaj na videz) raznorodnih idej, mešanje elementov *visoke in nizke kulture*, prepletanje številnih jezikovnih registrov in preizkušanje različnih slogovnih izrazov. Vitalna misel preskakuje iz enega konteksta v drugega in iz registra v register, prehajanja so tako na formalni kot na vsebinski ravni večinoma spretna, skorajda neopazna, a ravno pravšnja, da se iz njih izcimi kakšna duhovita ali zbadljiva besedno-miselna igra. Pravni jezik se srečuje z bogato, literarizirano izreko, latinski reki in arhaičen jezik s slengizmi, tujkami, francoskimi ali angleškimi izrazi, sem in tja se najde celo "čustvenčke". Ob vsem tem se v le redkih primerih zgodi, da je zdrs v profano prevelik ali preveč nenaden in bralca zaleze nekoliko nepripravljenega. Včasih se avtorju zapiše tudi kakšna nepotrebna ali manj spretna rima, za katero se zdi, da nekako ne spada zraven in bi jo brez težav pogrešili. Kritična drža do nekaterih segmentov družbe (tudi do določenih potez slovenskega naroda in države) je občasno (in bolj ali manj upravičeno) radikalna, tudi cinična, a po drugi strani Pavlihi niti dobršna mera samoironije ni prav nič tuja.

Vsako poglavje se začne bodisi z uvodno modrostjo, "jagodnim izborom" bogastva človekove miselne zgodovine ali s piščevim lastnim idejnim pobliskom, ti "uvodni akordi" pa nosijo funkcijo približevanja temam, natančneje obdelanim v nadaljevanju. Tudi tu Pavliha ostaja v tesnem dialogu z deli drugih avtorjev; raznih navezav je zbral res zajetno popotno malho in iz nje na različnih postajah lastnega razmisleka razgrinja nabrano intelektualno imovino. S tega stališča je zbirka med drugim nekakšen *hommage*, zahvala dejanskim ali zgolj idejnim učiteljem, spodbudnikom, somišljenikom in soustvarjalcem, pri čemer avtor ne skopari s pozitivnimi, presežnimi pridevniki, kot so veliki, eminentni, znameniti, impresivni, vrhunski ... Nekaterim (profesorskim) avtoritetam se pokloni s celimi poglavji (na primer Francetu Bučarju in Ernestu Petriču), svojevrsten odmev pa najdejo tudi literarna in druga knjižna dela, ki mu služijo kot navdih za lastna izvajanja (na primer romani Vicența Pagèsa Jordàja in Evalda Flisarja, ki je zbirki prispeval spremni zapis, aforizmi Boštjana Škorjaka ali zbirka komentarjev k latinskimi izrekom Janeza Kranjca, če jih naštejemo le nekaj).

Z bogato referencialnostjo sega Pavliha k samim začetkom mišljenja, dobro pa je seznanjen tudi s sodobnimi teorijami; tako je ustvarjena gosto *pretkana* (pomenljiv je dvojni pomen besede) in široko razpeta mreža različnih idej, dilem in vprašanj, ki jih poraja svet. Vse skupaj ustvarja zanimiv eklektičen, sinkretičen in medbesedilno razpet konglomerat, ki

je, podobno kot predhodna zbirka, zgneten iz premislekov različnih filozofskih, pravnih, etičnih, moralnih, duhovnih in umetnostnih vprašanj. Aktualnost se prepleta z zgodovinskostjo, v branje se na primer ponujajo primeri pustošenja birokracije, ki so konkretno vezani na nedavni pomorskopravni problem v slovenskem morju; to je hkrati področje, v katerem je avtor po strokovni plati usidran še posebej globoko. Pri tem nam zna postreči tudi s kakšnim podatkom, ob katerem bralec debelo pogleda, na primer: "Leta 1991 smo imeli 357 veljavnih zakonov in 872 podzakonskih predpisov, aprila 2017 pa že 834 zakonov in kar neverjetnih 19.167 podzakonskih aktov ...". Med aktualijami na Pavlihovi miselni paleti najdemo med drugim še arbitražni sporazum, teroristične grožnje, kritiko "neoultraturbokapitalizma" in povsod prisotno drsenje družbe v vedno večje socialne neenakosti, večinski del pisanja pa se tako ali drugače vrti okoli brezčasnih, temeljnih vprašanj, med katerimi je največ pozornosti posvečene iskanju in prevpraševanju družbenokonstitutivnih in osebnostnoizgrajevalnih vrednot. V vrednostnem naboru so za srečnejše sobivanje nujni humanost, pravičnost, sočutje, spoštovanje, nesebičnost in strpnost. Avtor poudarja pomen družine in vzgoje, v prvi vidi osnovno enoto medgeneracijske solidarnosti, drugo pa razume kot sodobno različico grške *paideie*, torej kot kultivacijo človeka za življenje, za učlovečenje. Sodobni človek (predvsem na Zahodu) namreč živi v soju ideje lastne izgotovljenosti, dovršenosti in nekakšne samoumevnosti, da bo človeštvo lahko vekomaj živelo tako, kot živi zdaj. Nevzdržnost takšne vase zagledane gotovosti postaja vse očitnejša, zato se Pavliha zavzema za spremembe, o katerih različne družbe sicer razmišljajo že tisočletja, a jih nikdar niso uspele realizirati. Njegova drža na neki način izraža, rečeno z Gramscijem, določen "pesimizem intelekta in optimizem volje", zato preiskuje možnosti intenzivnejšega razvoja duhovne plati, ki bo nemara poslednja rešilna bilka človeštva. "Na račun 'pameti' izgubljam celostno inteligenco oziroma modrost," pravi, rešitev pa najde v praktični realizaciji Kungovega projekta svetovnega etosa, ki predstavlja skupek etičnih jeder različnih religij in filozofskih nauk. Gre za sekularno etiko, ki stremi k uveljavitvi univerzalnih človekovih vrednot, za "človečansko naravno pravo" s ciljem zagotavljanja obče pravičnosti. Kljub univerzalističnim težnjam je sicer tudi takšen etični sistem v določeni meri izključujoč – tu mislim predvsem na tiste, katerih religiozna pripadnost s svojimi načeli ni skladna z inherentno sistemsko univerzalnostjo (konkretnije na primer na "zavezanost kulturi enakih pravic in partnerstva med moškim in žensko"), a to je že drugo vprašanje.

Ena glavnih odlik knjige je prav spodbujanje k skupnostnemu, človečnosti in etičnemu delovanju; v tem je avtor neomajen. Naj etika in morala ne bosta kot mrtva uda družbe, ki ju ta fantomsko sicer še vedno čuti in z njima občasno poopleta, in naj solidarnost ne bo zgolj “zmerljivka kot nepotrebna usedlina socializma in opravičilo za mediokriteto”. Pavliha verjame v nujno humanost prava, zavzema se za De Bonovo “pozitivno (r)evolucijo življenja”, za “pozitivni kvantni preskok”, pri katerem šteje slehernikov dejanski prispevek k boljšemu življenju in občemu dobremu. To sporoča že naslov knjige; če sledimo asociativnemu nizu, pritisniti na tipko glasbila pomeni izvabiti njen najbolj notranji in lastni ton, če le inštrument ni preveč razglašen, medtem ko v računalniškem jeziku predstavlja izbiro neke možnosti, ki nas vodi naprej, odpre nova obzorja in razkrije širšo sliko. Le kam naprej bi popeljalo človeštvo, če bi se enkrat končno odločilo za univerzalno človeški odnos do sočloveka, se posredno sprašuje avtor, kako bi bilo, če bi si za družbo začelo zares prizadevati?

Pritisni na tipko Človek je bogata zbirka besedil, med katerimi se sicer najde tudi kakšno, ki ostane bolj na ravni orisa, povzetka oziroma skice ter kot tako kliče po idejni dopolnitvi in povezavi v celoto, večinoma pa v branje ponuja globoke in vitalne premisleke, ki nedvomno tvorijo eno zanimivejših esejističnih del lanskega leta.